

Z dziejów Instytutu Zachodniego

IZABELA LEWANDOWSKA
Olsztyn
ORCID: 0000-0003-0853-7913

INSTYTUT MAZURSKI W OLSZTYNIE W ŚWIETLE ŹRÓDEŁ ARCHIWUM ZAKŁADOWEGO INSTYTUTU ZACHODNIEGO W POZNANIU. SYTUACJA ORGANIZACYJNO-FINANSOWA (1948-1953)

WSTĘP

Instytut Mazurski jako jednostka naukowo-badawcza i popularyzatorska, odgrywająca znaczną rolę w powojennym środowisku województwa olsztyńskiego, nie doczekał się monograficznego opracowania. Co prawda w latach 70. XX w. Małgorzata Szostakowska opublikowała biografię Emilii Sukertowej-Biedrawiny, wieloletniej kierowniczkii Instytutu Mazurskiego, ale nie wykorzystała wszystkich źródeł dotyczących Instytutu (Szostakowska 1978). Wiele tekstów było publikowanych przy okazji jubileuszy bądź charakterystyki nauki na Warmii i Mazurach, na podstawie ogólnych i pobieżnych wiadomości, czasami ze sobą sprzecznych (zob. Lewandowska 2011). Inne to wspomnienia, niezwykle barwne, ale podane do druku bez krytycznej analizy (Sukertowa-Biedrawina 1965; Chłosta 1996). Kilkanaście lat temu opublikowałam dwa teksty w oparciu o korespondencję E. Sukertowej-Biedrawiny z Jerzym Antoniewiczem, archeologiem z Warszawy, współpracownikiem Instytutu Mazurskiego (Lewandowska 2005, 2006b), a także podałam do druku źródło mówione, jakim był wywiad z założycielem Instytutu – Hieronimem Skurpskim (Lewandowska 2006a). Na temat działalności i funkcjonowania tej instytucji prowadziłam wywiady także z prof. Januszem Jasińskim, jednak nie zostały one do tej pory opublikowane.

Biorąc pod uwagę, że Instytut Mazurski w latach 1948-1953 był Stacją Naukową Instytutu Zachodniego w Poznaniu, postanowiłam zbadać źródła, które są przechowywane w tej jednostce. Kilkutygodniowy staż naukowy został zrealizowany we wrześniu 2021 r., a sfinansowany z projektu nr POWR.03.05.00-00-Z310/17 pn. „Program Rozwojowy Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie”.

Zasadniczym problemem badawczym była próba odpowiedzi na pytanie, w jakich warunkach organizacyjno-finansowych funkcjonował Instytut Mazurski jako Stacja Naukowa Instytutu Zachodniego? Czy zmieniły się one, a jeśli tak, to w jakim zakresie, z chwilą przejścia pod zarząd Instytutu w Poznaniu? Na ile źródła poznańskie odzwierciedlają problemy finansowe i kadrowe olsztyńskiej palcówki? Zagadnieniom tym do tej pory nikt nie poświęcił uwagi. Jedynie Jerzy Sikorski analizował współpracę środowisk humanistycznych Poznania i Olsztyna w interesującym mnie okresie, skupiając się jednak na problematyce piśmiennictwa Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w oparciu o korespondencję E. Sukertowej-Biedrawiny z Władysławem Chojnackim oraz źródła zgromadzone w Archiwum Państwowym w Olsztynie (Sikorski 2000: 487-500).

Byłam pierwszą osobą, która sięgnęła po dokumenty zdeponowane w Archiwum Zakładowym Instytutu Zachodniego, w przeciwieństwie do zdigitalizowanych i dostępnych online źródeł z Archiwum Ziemi Zachodnich i Północnych oraz Archiwum II Wojny Światowej. Podczas stażu udało mi się dotrzeć do wszystkich dokumentów dotyczących Instytutu Mazurskiego – przeanalizowałam 46 teczek, a w nich ponad 150 dokumentów (niekiedy kilkustronicowych). Jedna z teczek pt. „Instytut Mazurski i Stacja Naukowa w Olsztynie 1948-1953” (sygn. AZIZ 062.1) w całości zawierała dokumenty dotyczące działalności Instytutu, ale jak się okazało, nie wszystkie. Inne mogłam znaleźć w teczkach: Protokoły walnych zebrań, Statuty, Plany pracy Instytutu, Korespondencja ogólna, Korespondencja z instytucjami centralnymi, Plany i sprawozdania, Spisy członków Instytutu, Plany i preliminarze finansowe oraz innych.

W Archiwum Zakładowym Instytutu Zachodniego znalazłam zaledwie kilka listów od i do E. Sukertowej-Biedrawiny (nie licząc pism oficjalnych), co stanowi ułamek całej korespondencji kierowniczkowej. Jej listy są przechowywane w zbiorach Instytutu Północnego w Olsztynie i czekają jeszcze na opracowanie. Także późniejsze lata działalności Instytutu Mazurskiego, tj. 1953-1963, kiedy był Stacją Naukową Polskiego Towarzystwa Historycznego oraz po 1963 r., kiedy funkcjonował w ramach Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, nie zostały dotąd opracowane źródłowo. Materiały do tych zagadnień dostępne są w Warszawie (Archiwum Akt Nowych i Archiwum Polskiej Akademii Nauk) oraz w Olsztynie (Archiwum Państwowe i Instytut Północny im. W. Kętrzyńskiego).

Z ogromu materiału znalezionej podczas kwerendy w Poznaniu w poniższym tekście skupię się tylko na sprawach organizacyjnych i sytuacji kadrowo-finansowej. Szczególnie to ostatnie zagadnienie nie było do tej pory poruszane w żadnej publikacji poświęconej Instytutowi Mazurskiemu. Natomiast przeanalizowanie wszystkich sprawozdań merytorycznych zasługuje na odrębną publikację.

W przypisach zasadniczo odwołam się do źródeł, natomiast publikowana literatura dotycząca spraw gospodarczych i naukowych tamtego okresu była niezbędna do zarysowania szerszego kontekstu funkcjonowania Stacji Naukowej w Olsztynie. W cytowanych dokumentach źródłowych poprawiłam literówkę i błędy ortograficzne zgodnie ze współczesnymi zasadami pisowni. Wyjaśnienie skrótów oraz imion dodałam w nawiasach kwadratowych.

GENEZA INSTYTUTU MAZURSKIEGO I PIERWSZE LATA DZIAŁALNOŚCI

W 1948 r., kiedy Instytut Mazurski stawał się Stacją Naukową Instytutu Zachodniego, E. Sukertowa-Biedrawina podsumowała jego genezę i działalność w obszernym sprawozdaniu (AZIZ 062.1, k. 128-133). Napisała, że zalegalizowany po II wojnie światowej w Olsztynie Instytut Mazurski ma długą tradycję regionalno-badawczą zapoczątkowaną w Działdowszczyźnie, przyłączonej do Polski na mocy traktatu wersalskiego kończącego I wojnę światową. Dzięki niej i jej mężowi Józefowi Biedrawie, utworzono w Działdowie seminarium nauczycielskie, w 1927 r. Muzeum Mazurskie, a w 1935 r. Związek Mazurów, który działał na polu politycznym i społecznym. W wyniku wojny zebrane w Muzeum zbiory uległy zniszczeniu, a działacze polscy rozproszeniu. Jednakże w 1943 r. z inicjatywy Karola Małłka, pisarza regionalnego i autochtona, zawiązał się pod Warszawą zakonspirowany Instytut Mazurski.

Został on ujawniony na zgromadzeniu 17 lipca 1945 r. w Sali Kopernika na zamku w Olsztynie. Ustanowiono wówczas władze i zalegalizowano statut. W § 4 zapisano, iż:

„Celem działalności Instytutu Mazurskiego jest: a) podejmowanie i popieranie prac badawczych w zakresie stosunków kulturalnych, społecznych, historyczno-politycznych, gospodarczych, przyrodniczych i geograficznych pojezierza mazurskiego, b) popularyzowanie wiedzy o pojezierzu mazurskim”.

Wśród zadań Instytutu Mazurskiego (§ 5) wymieniono:

„a) utrzymanie i prowadzenie biblioteki regionalnej i muzeum regionalnego, b) ogłaszanie konkursów na prace naukowe i artystyczne, c) udzielanie pomocy członkom w ich pracy naukowej i artystycznej, d) organizowanie i utrzymanie placówek badawczych, e) organizowanie i prowadzenie kursów, odczytów, instytucji popularyzujących wiedzę o pojezierzu mazurskim” (AZIZ 062.1, k. 5-8).

Cele te i zadania dość szybko trzeba było zmodyfikować. Więcej uwagi poświęcono opiece nad ludnością autochtoniczną, a dla młodzieży utworzono uniwersytety ludowe – mazurski w Rudziskach Pasymskich (z dyrektorem Karolem Małłkiem) oraz warmiński w Jurkowym Młynie (z dyrektorem Janem Boenigkiem), które po upływie dwóch lat zostały przejęte przez Wojewódzki Wydział Samorządowy (AZIZ 062.1, k. 9-17).

Główny nacisk położono na uświadomienie ludności przybyłej z innych dzielnic Polski do Okręgu Mazurskiego (od maja 1946 r. przekształconego w województwo olsztyńskie). W tym celu zorganizowano wystawy: 1) pamiątek plebiscytowych, 2) wystawę Kopernika (Sukertowa-Biedrawina 1946c), 3) wystawę druków mazurskich XVI-XX w. Duży nacisk położono na kursy mazuro- i warmioznawcze dla nauczycieli i społeczeństwa. Wygłoszono ponad 400 wykładów na temat polskości Mazur i Warmii. E. Sukertowa-Biedrawina napisała dwie broszury na temat polskości Mazurów i Warmiaków oraz życiorysów bojowników o polskość tych ziem (Sukertowa-Biedrawina 1946b). Inne publikacje popularyzatorskie to: *Mazurski Śpiewnik Re-*

gionalny (Małek, Kant 1947), dwie prace Karola Małłka (1946 a, b), dwa roczniki „Kalendarza dla Mazurów”, który posiadał przed wojną 16-letnią tradycję wydawniczą. Z prac naukowych wydano *Słownik Nazw Miejscowych Okręgu Mazurskiego* Gustawa Leydinga-Mieleckiego (1947) oraz Stanisława Rosponda *Druki mazurskie XVI wieku* (Rospond 1948), ponadto wydrukowano po łacinie *Defensio* Jana Maleckiego (Lenartowicz-Zagrodna 2011: 107-144).

Przez trzy lata intensywnie zbierano książki, gromadzono regionalną bibliotekę. Sekretarz generalna Instytutu Mazurskiego wiele czasu poświęciła na uratowanie archiwum kościelnego w Ostródzie i odnalezienie grobu Gustawa Gizewiusza, pastora ewangelickiego opowiadającego się za polskością. Udało się też odzyskać spuściznę po pocie mazurskim Michale Kajce z Ogródka koło Elku, którą jako depozyt umieszczono w bibliotece.

Nie obyło się bez trudności lokalowych, kadrowych i finansowych. Pierwszy sekretarz generalny Stanisław Łopatowski ustąpił ze stanowiska w końcu sierpnia, a 17 września 1945 r. Sukertowa-Biedrawina podjęła się jako nowy sekretarz zorganizowania biura. Od władz miasta otrzymano cały budynek przy ul. Emilii Plater 4 w Olsztynie (następne dokumenty adresowane są na ul. Wojciecha Kętrzyńskiego, bowiem nazwa ulicy została zmieniona). Był to pusty lokal, który trzeba było uporządkować i umeblować. Zwożono z niezamieszkanymi budynków biurka, krzesła, szafy i inne niezbędne wyposażenie. Konieczne było także zdobycie maszyn do pisania i materiałów biurowych. Dzięki Instytutowi Mazurskiemu uruchomiono pierwszą drukarnię „Zagon”, w której wydawano publikacje opatrzone sygnaturą Instytutu Mazurskiego. Przyznany budynek, za który trzeba było płacić niemały czynsz, był za duży, dlatego dwa pomieszczenia odstąpiono Kuratorium Szkolnemu, a dwa Związkowi Nauczycielstwa Polskiego. Instytut Mazurski zachował sobie dwa lokale (AZIZ 062.1, k. 1-4). Prezesem był wówczas dr Edward Szymański, jednak cały ogrom pracy opierał się głównie na sekretarzu, czyli E. Sukertowej-Biedrawinie, zatrudnionej w Instytucie na etacie, która przez całe trzy lata pracowała bez żadnego dnia urlopu (AZIZ 021.12, k. 90).

INSTYTUT MAZURSKI JAKO STACJA NAUKOWA INSTYTUTU ZACHODNIEGO

Rok 1948 okazał się przełomowym dla ruchu regionalistycznego, w tym naukowych towarzystw regionalnych. Po prężnej, oddolnej działalności lat 1945-1947, przez cały 1948 r. trwały procesy centralistyczne, zarówno na polu społecznym, jak i politycznym, zakończone w grudniu utworzeniem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (Lewandowska 2020: 128-154). Próby odgórnego sterowania życiem społecznym dotyczyły także nauki. Postępująca stalinizacja życia społeczno-politycznego nie tolerowała odrębności ani samodzielności badań regionalnych, a działacze wywodzących się z ludności rodzimej odsuwano od pełnienia różnych funkcji, a nawet aresztowano. W tych warunkach słabła działalność regionalnych i lokalnych towarzystw czy społecznych instytucji nauki. Rację bytu miały tylko jednostki duże, scentralizowane.

Już wiosną 1948 r. zaczęły się naciski Ministerstwa Ziem Odzyskanych na zjednoczenie instytutów naukowych: Śląskiego, Bałtyckiego i Mazurskiego pod przewodnictwem Instytutu Zachodniego (AZIZ 003.1, k. 23-24). Procesu tego nie doczekał Instytut Bałtycki, który najpierw został upaństwowiony, a następnie rozwiązany (Hübner 1987: 82). Takiego rozwiązania obawiały się władze Instytutu Mazurskiego. Obawiano się także, by księgozbiór, z takim trudem gromadzony przez poprzednie lata, nie uległ rozproszeniu, a były ku temu realne przesłanki. Przykładem jest Instytut Śląski, który nie tylko uległ rozczłonkowaniu na oddział wrocławski i katowicki, ale w dodatku jego zbiory biblioteczne przejęła w znacznej mierze Biblioteka Śląska, przy czym część księgozbioru uległa zniszczeniu i rozproszeniu. Po połączeniu z Instytutem Zachodnim Instytut Śląski zrzekł się opieki nad biblioteką w Cieplicach, która została podporządkowana Bibliotece Narodowej w Warszawie (Heffner 1994: 39).

W maju 1948 r. roku zmieniono statut Instytutu Zachodniego organizując nową strukturę wewnętrzną Centrali z podziałem na wydziały (ogólno-administracyjny, naukowy i wydawniczy) oraz placówki pracy terenowej (oddziały i stacje naukowe) (AZIZ 008.1, k. 53-54). Instytut Mazurski miał funkcjonować w następującej strukturze Instytutu Zachodniego:

1. Centrala w Poznaniu,
2. Oddział Górnśląski w Katowicach,
3. Oddział Dolnośląski we Wrocławiu,
4. Oddział Pomorski w Toruniu,
5. Oddział w Warszawie,
6. Stacja Naukowa w Cieplicach, podlega Oddziałowi Dolnośląskiemu,
7. Stacja Naukowa w Olsztynie, podlega Oddziałowi w Toruniu,
8. Stacja Naukowa w Krakowie, podlega centrali (AZIZ 013.1, k. 96).

Na konferencji w gabinecie wiceministra Ziem Odzyskanych dr. Leopolda Glucka zapadła 4 czerwca 1948 r. uchwała połączenia Instytutu Mazurskiego w Olsztynie z Instytutem Zachodnim z dniem 1 sierpnia tego roku. Wiceminister podkreślił, że „Instytut Mazurski zyskał sobie uznanie i popularność w terenie, zatem nie może być zlikwidowany, musi być upaństwowiony” (J. Jasiński 1972:15). Ostatecznie zgodzono się, by Instytut Mazurski został włączony w struktury jednostki nadrzędnej, jakim był Instytut Zachodni w Poznaniu. Tymczasem przez prawie dwa miesiące nie wiadomo było, jakiej nazwy używać. Stąd też na dokumentach, których wyszło w tamtym czasie zaledwie kilka, pojawiła się nazwa Instytut Mazurski Regionalny Zakład Społeczno-Oświatowy i Naukowo-Badawczy (AZIZ 062.1, k. 27-28).

Na początku lipca odbyło się Walne Zgromadzenie członków Instytutu Mazurskiego, na którym wyrażono zgodę na połączenie instytutów, ale jednocześnie podjęto uchwałę o treści:

„Walne Zebranie wyraża życzenie, ażeby zreorganizowany Instytut Mazurski jako część składowa Instytutu Zachodniego został oddany pod opiekę Uniwersytetu Warszawskiego ze względu na naturalne ciężenie ziemi Warmińsko-Mazurskiej do Mazowsza, oraz żeby był reprezentowany przez co najmniej dwie osoby w centralnym kierownictwie instytutów naukowych” (AZIZ 062.1, k. 18; Sukertowa-Biedrawina 1968: 334).

Oba te życzenia nie zostały uwzględnione. Z proponowanych dwóch osób do centralnego kierownictwa, jedynie E. Sukertową-Biedrawinę wybrano 4 czerwca 1949 r., a więc po roku, na członka Instytutu Zachodniego (AZIZ 021.14, k. 128).

Uroczystość otwarcia Stacji odbyła się dnia 26 września 1948 r. w obecności delegata Zarządu Głównego i Dyrekcji Instytutu Zachodniego prof. dr Marii Kiełczewskiej-Zaleskiej. Zebranie rozpoczął wojewoda olsztyński mgr Wiktor Jaśkiewicz, przewodniczył prezes Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej inż. Jan Koss, protokołował kurator Okręgu Szkolnego dr Stefan Kotarski. Tam też najprawdopodobniej wystąpiła z obszernym sprawozdaniem (wyżej przytoczonym) sekretarz generalna Instytutu Mazurskiego mgr E. Sukertowa-Biedrawina, charakteryzując dotychczasowy, trzyletni dorobek placówki. Na zakończenie zebrania, na wniosek przedstawiciela ustępującego zarządu Instytutu Mazurskiego dr. Władysława Gębika uchwalono założenie Towarzystwa Przyjaciół Stacji Naukowej (AZIZ 062.1, k. 36-38). Niestety nie udało się go nigdy powołać.

W momencie akcesji do Instytutu Zachodniego jego Stacja Naukowa mieściła się w dalszym ciągu przy ul. Kętrzyńskiego 4 (AZIZ 062.1, k. 22), jednak od dawna zapowiadane było przeniesienie biblioteki Stacji do Starego Ratusza, uchwalone przez Wojewódzką i Miejską Radę Narodową. Kierownictwo otrzymało nakaz natychmiastowej przeprowadzki. Z trudem – jak pisała Biedrawina – wyjednano czterodniową zwłokę na zapakowanie książek (99 skrzyń i pak).

„Wobec generalnego remontu zajętego po Stacji lokalu przez Zw.[wiązek] Nauczycielski, w ciągu kilku dni praca była niesłychanie trudna. Urzędowano w pokoju prywatnym i kuchni kierownika. Mimo tych warunków nie przerwano pracy, książki wypożyczano, były dni, kiedy po 2 przyjezdne osoby jednocześnie czytały na miejscu” (AZIZ 062.1, k. 31).

W związku z reorganizacją instytutów nastąpiła zapaść finansowa Instytutu Zachodniego. W przedstawionym kosztorysie Instytut Mazurski obliczał swoje płatności w 1948 r. na sumę 1 350 000 zł. Władze Instytutu Zachodniego uważały jednak, że wydatki oszacowane są zbyt nisko. Aby nie pozostać z deficytem należałoby:

1) „utrzymać na wydatki administracyjne Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie, w którą przekształcił się Instytut Mazurski subwencję MZO [Ministerstwa Ziem Odzyskanych] w kwocie 75 000 zł. miesięcznie, udzielanej do tej pory Instytutowi Mazurskiemu,

2) podwyższyć o 150 000 zł sumę na pokrycie wydania drukujących się i gotowych do druku prac, czyli łącznie 1 500 000 zł.” (AZIZ 010.1, k. 19-20).

Zobowiązania wydawnicze Instytutu Mazurskiego planowano pokryć z dodatkowej subwencji Ministerstwa Ziem Odzyskanych dla Instytutu Zachodniego na cele naukowe i naukowo-wydawnicze, o co ubiegała się w Ministerstwie E. Biedrawina (AZIZ 062.1, k. 25-26). Chodziło głównie o wydanie pracy prof. Bogusława Leśnodorskiego przygotowanej do druku w Instytucie Mazurskim pod wstępnym tytułem *Warmia, Zakon a Polska*, która ukazała się już w wydawnictwie Instytutu Zachod-

niego pod zmienionym tytułem w 1949 r. (Leśniodorski 1949). Ponadto Instytut Zachodni przejął wydawanie dotychczasowego „Komunikatu Działu Informacji Naukowej Instytutu Mazurskiego”, który jako nadbitki artykułów z terenu województwa olsztyńskiego w latach 1948-1950 wydawano jako „Komunikaty” (Sukertowa-Biedrawina 1968: 341-348).

Wydatki na funkcjonowanie Instytutu Mazurskiego w 1948 r. były stosunkowo duże w porównaniu do Stacji Naukowej w Krakowie czy Oddziałów w Warszawie i Toruniu. W Olsztynie była to kwota 768 000 zł, w Warszawie 694 000 zł, Toruniu 632 000 zł, Krakowie 439 000 zł. Jedynie Oddział Śląski w Katowicach i Wrocławiu miały po 2 500 000 zł (AZIZ 095.02, k. 11). Kierowniczka bardzo pozytywnie wypowiadała się na temat przejścia Instytutu Mazurskiego pod opiekę Instytutu Zachodniego. We wspomnieniach zapisała: „Na szczęście współpraca z naszą >zwierzchnością< i poznańskimi współtowarzyszami układała się bardzo pomyślnie. Nie mogło być inaczej, skoro >szefem< naszym był wicedyrektor Instytutu Zachodniego, dr Michał Pollak” (Sukertowa-Biedrawina 1968: 336). To on w 1941 r. okazał jej samej i jej mężowi wiele życzliwości pomagając załatwić fałszywe dokumenty, dzięki którym mogli się bezpiecznie chronić na obszarze Generalnego Gubernatorstwa przez cały okres okupacji.

Po połączeniu z Instytutem Zachodnim zwiększono nakłady na działalność Instytutu Mazurskiego. Podwyższono pensje pracowników, a przede wszystkim dodano koszty na podróże naukowe. W 1948 r. przeznaczono 60 000 zł na podróże służbowe, w roku następnym pozostawiono tyleż samo na podróże służbowe, dodając 50 000 na podróże naukowe (łącznie było to 110 000 zł) (AZIZ 095.02, k. 88). Wydaje się, że taka specyfikacja była jedynie ukryciem kosztów, bo trudno dzisiaj rozsądzić, w jakich szczegółach różniły się podróże naukowe od służbowych. Z wyjazdów korzystały tylko dwie osoby: kierownik i bibliotekarz. Tym samym możliwe były zwiększone wydatki na działalność merytoryczną, które wypłacano poza wynagrodzeniami. Poza tym kierowniczka nie musiała się już martwić o administrację domu, zdobywanie funduszy, konferowanie z władzami partyjnymi, by jak najtańszym kosztem zarządzać powierzonym sobie mieniem. Mogła więcej czasu poświęcić na gromadzenie i opracowywanie księgozbioru, badania naukowe i teksty merytoryczne (Sukertowa-Biedrawina 1968: 336-337). Wraz ze zmianą organizacyjną Stacja Naukowa Instytutu Zachodniego nie musiała już zajmować się działalnością popularyzacyjną i akcją repolonizacyjną. Te zadania przekazano Polskiemu Związkowi Zachodniemu, a instytuty miały zająć się wyłącznie pracą naukową (Szostakowska 1978:125).

Warto też prześledzić miesięczne uposażenie pracowników Stacji Naukowej w Olsztynie, pokazujące znaczny przyrost wynagrodzeń po połączeniu z Poznaniem. Otóż w 1948 r. miesięczna pensja wynosiła: 1) Kierownik, Emilia Sukertowa-Biedrawina, 18 000 zł, 2) Sekretarz i bibliotekarz, Erwin Cichowski, 10 000 zł, 3) Woźna, Joanna Nogowska, 2 000 zł (AZIZ 095.02, k. 62). Po kilku miesiącach zatrudniono jeszcze „siłę pomocniczą” (AZIZ 062.1, k. 47-48), którą była Helena Kołodziejska, przy czym dopiero w październiku 1949 r. ustalono dla niej nowy etat z wynagrodze-

niem 17 700 zł miesięcznie (13 700 + 4 000 dodatku funkcyjnego) (AZIZ 095.02, k. 98). Dla porównania w roku kolejnym (1949) kierownik zarabiała 28 000 zł miesięcznie, sekretarz i bibliotekarz 14 000, a woźna 6 500 zł (AZIZ 095.02, k. 131). Bez konfrontacji z płacami innych zawodów trudno określić wartość tego wynagrodzenia. I tak, w czerwcu 1947 r. przeciętny miesięczny zarobek robotnika wynosił 10 223 zł, w tym w gotówce wypłacano 4 993 zł. Reszta to przydziały kartkowe na wiele artykułów spożywczych i przemysłowych oferowanych po znacznie obniżonych cenach (Kostrowicka, Landau, Tomaszewski 1984: 496). Likwidacja systemu kartkowego, która nastąpiła w styczniu 1949 r. wiązała się ze wzrostem zarobków i regulacją płac. Tym samym w całej Polsce wzrost płac realnych wyniósł około 10% (tamże: 497). Z porównania nasuwają się dwa wnioski. Po pierwsze, pensje pracowników umysłowych były nieco wyższe od pracowników fizycznych. Po drugie, przywoływana we wspomnieniach Biedrawiny i powtarzana w literaturze, finansowa korzyść z podniesienia pensji po przyłączeniu do Instytutu Zachodniego, była realnie odczuwana zaledwie przez kilka miesięcy, w związku z podniesieniem wynagrodzeń w całej Polsce.

Instytut Mazurski oprócz miesięcznych opłat na wydatki osobowe, naukowe, administracyjne i rzeczowe, musiał przeznaczyć fundusze także na inne potrzeby. W 1949 r. były to m.in. nagrody związane z ogłoszonym dwa lata wcześniej konkursem na pamiętnik Mazura i Warmiaka. W piśmie do Instytutu Zachodniego E. Sukertowa-Biedrawina napisała:

„Nagrody przyznać nie można nikomu, albowiem nie ma ani jednej pracy, która by się wybitnie wyróżniała. Należy podzielić na dwie grupy: 1) Kwas [Franciszek], Kwiatkowski [Ludwik], Optacy [Gustaw], Pentkowski [Karol], 2) Cymerman [Augustyn] i Dąbrowski [Franciszek]. Niestety, na to wszystko posiadamy 15 000 zł. Proponowałabym, aby Stacja dodała z funduszu, który wpłynął ze sprzedaży broszurki 'Wystawa Kopernika' z r. 1946 – złotych 5 000. Ale i w tym wypadku decyzja jest bardzo trudna, może wywołać niezadowolenie 'nagrodzonych'. Pierwsza grupa otrzymałaby po 4 000 zł, druga po 2 000 zł.” (AZIZ 021.14, k. 214, 216).

W 1950 r. zaplanowano w Stacji Naukowej w Olsztynie na wydatki naukowe bezpośrednio, podobnie jak w roku poprzednim, 72 000 zł (tj. podróże służbowe 50 000 zł oraz funkcjonowanie biblioteki 22 000 zł), na wydatki osobowe wszystkich pracowników 959 110 zł, a na wydatki rzeczowe 120 000 zł. Razem 1 151 110 zł, a więc mniej o 66 000 zł (AZIZ 095.02, k. 116; 095.03, k. 12-13). Nieco zmieniły się wynagrodzenia pracowników. Z dniem 1 stycznia 1950 r. kierownik E. Sukertowa-Biedrawina zarabiała 29 325 zł miesięcznie, bibliotekarz E. Cichowski 12 810 zł, pomoc kancelaryjna Żbikówna (w dokumentach brak imienia) 9 240 zł oraz woźna Hilda Grünke 7 350 zł (AZIZ 095.02, k. 78). Kolejna zmiana nastąpiła w październiku 1950 r., kiedy to nieoczekiwanie przeprowadzono wymianę pieniądza. Wprowadzono nowy złoty, którego parytet (wartość w złotym kruszcu) odpowiadał parytetowi radzieckiego rubla i był czterokrotnie niższy od parytetu dolara amerykańskiego. Oszczędności zgromadzone w PKO wymieniano w stosunku 3:100, zaś gotówkę obywatele polscy mogli wymienić w stosunku 1:100. Spowodowało to zmniejszenie o 2/3 realnych zasobów i pieniędzy społeczeństwa. W dokumentach

przechowywanych w archiwum Instytutu Zachodniego znalazłam odpowiadające temu zestawienia finansowe. W planach i preliminarzu na 1952 r. przeznaczono na pensję dla kierownika 1000 zł, dla sekretarza 500 zł, maszynistki 330 zł, woźnej 279 zł (AZIZ 095.04, k. 55).

Rok 1952 był szczególnie trudny dla Instytutu Mazurskiego, bowiem oprócz zmian w wynagrodzeniach pojawiły się też problemy wynikające ze wspólnego użytkowania pomieszczeń w Starym Ratuszu w Olsztynie. Pięć instytucji nie mogło się porozumieć w zakresie opłat za oświetlenie i opalanie budynku. Oprócz Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego, obiekt użytkowały: Wojewódzka Biblioteka Publiczna, Miejska Biblioteka Publiczna, Wydział Zdrowia Prezydium Miejskiej Rady Narodowej oraz Zarząd Ośrodków Akademickich w Olsztynie. Mając na uwadze poprzednie lata i wyprzedzając konflikty na tym tle, doszło w lipcu 1952 r. do podpisania umowy regulującej kwestie opłat (AZIZ, 062.1, k. 94-95). Nastąpiły też kolejne zmiany personalne. Nowym pracownikiem naukowym – bibliotekarzem został inż. Antoni Wazacz, a pracownicy administracyjni to stenotypistka Hilda Grünke (awansowała ze stanowiska woźnej), pomoc kancelaryjna Heinrich (w dokumentach brak imienia) oraz woźna Natalia Zwolińska (AZIZ 095.05, k. 47).

OSTATNI ROK PRACY INSTYTUTU MAZURSKIEGO JAKO STACJI NAUKOWEJ INSTYTUTU ZACHODNIEGO

Tymczasem w ciągu lat 1951-1952 zaszły w życiu nauki w Polsce ważne wydarzenia. Na przełomie czerwca i lipca 1951 r. obradował w Warszawie I Kongres Nauki Polskiej, w wyniku którego powołano Polską Akademię Nauk (Ustawa 1951). Tym samym dotychczasowe instytucje i zrzeszenia naukowe, a szczególnie Polska Akademia Umiejętności i Towarzystwo Naukowe Warszawskie, przekazały cały swój dorobek, doświadczenie i majątek na rzecz PAN w Warszawie (Czarniecki, Wiltowski 1972: 92-93; Hübner 1987: 143-163; Rolbiecki 1990: 138-148). W kolejnych latach trwało systematyczne poszerzanie wpływów PAN, m.in. próba przejęcia zasobów Instytutu Mazurskiego.

Od lutego 1953 r. rozpoczęła się korespondencja dotycząca przejęcia Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie przez sieć bibliotek naukowych Polskiej Akademii Nauk, głównie Bibliotekę Gdańską PAN (Strelau 2005: 207-209). W piśmie do sekretarza Wydziału I Nauk Społecznych prof. Stefana Żółkiewskiego dyrektora Instytutu Zachodniego prof. Zygmunt Wojciechowski pisał:

„Stacja Naukowa w Olsztynie zatrudnia kierowniczkę w osobie ob. Biedrawiny (V N.) [piąta grupa uposażenia], jedną siłę pomocniczo-naukową w VIII N [ósma grupa uposażenia] oraz dwie siły fizyczne. Jest to razem 2 752 zł miesięcznie + obowiązkowe świadczenia. W preliminarzu naszym Stacja Naukowa w Olsztynie figuruje tylko do końca marca br. Prosimy tedy bardzo, aby takie przejęcie mogło dokonać się najpóźniej w ciągu marca br.” (AZIZ 062.1, k. 102).

Pod koniec marca sytuacja była już bardzo napięta. Dyrektor Wojciechowski wysłał do PAN roczne wydatki Stacji Naukowej w Olsztynie, licząc na szybką akceptację przeniesienia (AZIZ 062.1, k. 105).

Dnia 20 marca 1953 r. Polska Akademia Nauk w Warszawie podjęła decyzję o przejęciu Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie i włączeniu jej w ramy Instytutu Historii PAN. Do Instytutu Mazurskiego pismo w tej sprawie, podpisane przez sekretarza Wydziału I PAN prof. dr. Kazimierza Wykę, dotarło osiem dni później (AZIZ 062.1, k. 106). Akcja wygaszania Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego nie była prosta, bowiem odbywała się na kilku płaszczyznach: spraw urzędowych, kadrowych, bankowych, lokalowych, wyposażenia i biblioteki. Akta urzędowe z lat 1945-1951 Instytut Mazurski miał przekazać protokolarnie Państwowemu Archiwum w Olsztynie, natomiast z lat 1952-1953 Centrali w Poznaniu. Do Archiwum przekazano akta kategorii A z lat 1945-1949, łącznie 6 woluminów i 776 *folio* (stron), kategorii A z lat 1948-1953, łącznie 10 woluminów i 2328 *folio* oraz kategorii B z lat 1947-1951, łącznie 3 woluminy i 440 *folio*. Razem 19 woluminów i 3544 *folio* (AZIZ 062.1, k. 120-124).

Lokal w Starym Ratuszu formalnie przeszedł na własność PAN, podobnie jak sprzęty biurowe i biblioteka. Należało także zlikwidować konto bankowe Stacji Naukowej w Olsztynie, a pozostałe saldo (które wyniosło 21,66 zł), przesłać na konto Instytutu Zachodniego w Poznaniu (AZIZ 062.1, k. 115). Również pozostałe materiały piśmienne z nadrukiem „Instytut Zachodni” kierowniczką miała zwrócić do Centrali w Poznaniu (AZIZ 062.1, k. 110-111). Ostatecznie z dniem 1 czerwca 1953 r. Stacja Naukowa w Olsztynie przeszła pod zarząd Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk (AZIZ 062.1, k. 114).

Na jesieni 1953 r. zaszła kolejna zmiana w podległości Instytutu Mazurskiego. Z protokołu posiedzenia Kuratorium Instytutu Zachodniego w dniu 14 października dowiadujemy się, że zlikwidowane Oddziały Instytutu Zachodniego we Wrocławiu i Toruniu zostały przekazane stosownym zakładom naukowym PAN we Wrocławiu i Toruniu, natomiast Stacja Naukowa w Olsztynie została przekazana Polskiemu Towarzystwu Historycznemu z siedzibą w Olsztynie (AZIZ 003.1, k. 88-89). Walne Zebranie członków Instytutu Zachodniego taką decyzję zatwierdziło (AZIZ 001.2, k. 87-98).

Emilia Sukertowa-Bierawina nie przestała jednak być członkiem Instytutu Zachodniego, aż do swojej śmierci w 1970 r., o czym świadczą spisy członków. Została powołana w 1949 r. jako druga osoba z Olsztyna, bowiem pierwszym był (od 1947 r.) Kazimierz Pietrzak-Pawłowski, później figurujący jako członek z Warszawy (AZIZ 088.1, k. 40-42). Jednocześnie warto zauważyć, że dopiero po 10 latach do tego grona dołączyła kolejna osoba z Olsztyna, tj. Hieronim Skurpski jako dyrektor Muzeum Mazurskiego (AZIZ 088.1, k. 86-88), w 1963 r. dr Wojciech Wrześniński (AZIZ 088.1, k. 99-102), a rok później dr Bolesław Wilamowski z Wyższej Szkoły Ekonomicznej (AZIZ 088.1, k. 107-110).

PODSUMOWANIE

W źródłach zgromadzonych w Archiwum Zakładowym Instytutu Zachodniego znaleźć można wiele informacji dotyczących Instytutu Mazurskiego, głównie z lat 1948-1953, kiedy był on Stacją Naukową jednostki poznańskiej. Z 1945 r. zachował się tylko statut Instytutu Mazurskiego, a z 1947 r. – dwa sprawozdania. Natomiast z 1946 r. nie ma w Instytucie Zachodnim żadnych źródeł dotyczących Instytutu Mazurskiego. Jest to oczywiście zrozumiałe, bowiem między obiema instytucjami nie było wówczas żadnej zależności. Najwięcej dokumentów zgromadzono w teczce dotyczącej Instytutu Mazurskiego, ale też inne teuczki dotyczące pracy centrali w Poznaniu zawierają cenne wiadomości o funkcjonowaniu podległej mu Stacji.

Na podstawie przedstawionej powyżej analizy wysuwa się kilka wniosków. Po pierwsze, ze źródeł wyłania się obraz Instytutu w Olsztynie jako jednostki małej, borykającej się z wieloma trudnościami – organizacyjnymi, lokalowymi, kadrowymi i oczywiście finansowymi. To jednak traci na znaczeniu w porównaniu z obszernymi sprawozdaniami merytorycznymi, w których kierowniczka Stacji E. Sukertowa-Biedrawina drobiazgowo opisuje zagadnienia, którymi jednostka się zajmowała. Wymieniane są podejmowane prace naukowe, popularnonaukowe, funkcjonowanie biblioteki, wypożyczenia, udostępnianie zbiorów, wystawy, sprawy wydawnicze i inne. Mówiąc o dokonaniach Instytutu Mazurskiego mamy na myśli pracę szczególnie jednej osoby. Nie można więc go porównywać do zasięgu i znaczenia naukowego Instytutu Zachodniego czy Instytutu Śląskiego, choć podobna nazwa tych trzech instytucji mogłaby na to wskazywać.

Większość prac naukowych, organizacyjnych i koordynacyjnych, co już zostało podkreślone – spoczywała na barkach E. Sukertowej-Biedrawiny. Była ona tytanem pracy, o czym świadczą zapisane w sprawozdaniach liczby dni urlopu. Pierwsze dwa dni wolnego kierowniczka wzięła dopiero w sierpniu 1948 r., przez następne lata zaledwie po kilka dni. Natomiast inni pracownicy wykorzystywali przysługujące im 2-3 tygodnie urlopu. Bibliotekarz Erwin Cichowski szczególnie wykorzystywał dni wolne, zarówno jako urlop wypoczynkowy, jak i zdrowotny, ale też na wyjazdy terenowe. Ostatecznie został zwolniony z pracy jako „mało wydajny”.

Biorąc pod uwagę, że Stacja Naukowa w Olsztynie opierała się zaledwie na dwóch pracownikach merytorycznych, tj. kierowniczce (Sukertowej-Biedrawinie) i bibliotekarzu (Cichowski, a następnie Wazacz), należy przyznać, że wykonano wiele pracy w zakresie gromadzenia zbiorów, opracowywania niemieckich dokumentów, prowadzenia kwerend naukowych dla badaczy z całej Polski, pisania naukowych i popularyzatorskich artykułów. Analizując personel administracyjny należy stwierdzić, że nie był on stabilny. Przez pięć lat (1948-1953) mamy informację w dokumentach o trzech osobach zatrudnionych na stanowisku siły pomocniczej lub inaczej pomocy kancelaryjnej (Kołodziejska, Żbikówna, Heinrich) oraz także trzech woźnych (Nogowska, Grünke, Zwolińska). Wpływało to negatywnie na komfort wykonywanej pracy, szczególnie jeśli chodzi o pomoc kancelaryjną, którą trzeba było od nowa przyuczać do maszynopisania oraz prac biurowych.

Stosunkowo dużo dokumentów dotyczy zmian w statusie prawnym Instytutu Mazurskiego, tj. roku 1948, kiedy stawał się Stacją Naukową Instytutu Zachodniego, a także roku 1953, kiedy przechodził pod zarząd Polskiej Akademii Nauk, a w ostateczności Polskiego Towarzystwa Historycznego. Związane z tym perturbacje organizacyjne i finansowe pokazują, że był to zabieg trwający wiele miesięcy, inspirowany decyzjami centralnymi, ale jednocześnie wymagający podjęcia uchwał Walnego Zgromadzenia zarówno Instytutu Zachodniego, jak i Instytutu Mazurskiego.

Analiza źródeł poznańskiego Instytutu odsłoniła nieznane dla szerszego grona badaczy fakty i niepublikowane dotąd dokumenty, które stanowią dalszy krok w poznawaniu tej niezwykle ważnej dla Warmii i Mazur jednostki naukowej.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Zakładowe Instytutu Zachodniego (AZIZ):

Teczka: „Protokoły walnych zebrań Instytutu Zachodniego 1949-1954” (sygn. AZIZ 001.2)

001.2, k. 87-98, Protokół z Walnego Zebrania Członków Instytutu Zachodniego, Poznań 15 października 1953 r.

Teczka: „Protokoły posiedzeń Kuratorium Instytutu Zachodniego wraz z załącznikami 1946-1954” (sygn. AZIZ 003.1)

003.1, k. 23-24, Protokół z posiedzenia Kuratorium Instytutu Zachodniego, Poznań 21 maja 1948 r.

003.1, k. 88-89, Protokół z posiedzenia Kuratorium Instytutu Zachodniego, Poznań 14 października 1953 r.

Teczka: „Statuty Instytutu Zachodniego 1945-1958) (sygn. AZIZ 008.1)

008.1, k. 53-54, Zmiany statutu stowarzyszenia zarejestrowanego p.n. Instytut Zachodni z siedzibą w Poznaniu, Poznań 22 maja 1948 r.

Teczka: „Plany pracy Instytutu 1948-1960” (sygn. AZIZ 010.1)

010.1, k. 19-20, Projekt uregulowania zapadłości finansowych związanych z reorganizacją Instytutów [Poznań 1948 r.]

Teczka: „Informacje ogólne dotyczące działalności Instytutu 1945-1951” (sygn. AZIZ 013.1)

013.1, k. 96, Nowa struktura organizacyjna Instytutu zgodna ze statutem uchwalonym w dniu 22 maja 1948 r.

Teczki: „Korespondencja ogólna 1948-1949” (sygn. AZIZ 021.12-14)

021.12, k. 90, Pismo E. Sukertowej-Biedrawiny do Instytutu Zachodniego w Poznaniu w sprawie urlopu, Olsztyn 12 sierpnia 1948 r.

021.14, k. 128, Pismo Instytutu Zachodniego do E. Biedrawiny w sprawie wyboru na członka Instytutu Zachodniego, [Poznań] 4 czerwca 1949 r.

021.14, k. 214, Stacja Naukowa Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurski) w Olsztynie do Instytutu Zachodniego w Poznaniu w sprawie pamiętników, Olsztyn 9 grudnia 1949 r.

021.14, k. 216, Omówienie „Pamiętników Mazurów i Warmiaków” przesłanych na Konkurs ogłoszony przez Instytut Mazurski, Olsztyn 5 grudnia 1949 r.

Teczka: „Instytut Mazurski i Stacja Naukowa w Olsztynie 1948-1953” (sygn. AZIZ 062.1)

062.1, k. 1-4, Sprawozdanie z działalności Instytutu Mazurskiego za czas od dn. 17 lipca 1945 r. do dn. 29 czerwca 1947 r.

062.1, k. 5-8, Statut „Instytutu Mazurskiego” w Olsztynie, Olsztyn 9 lipca 1945 r.

062.1, k. 9-17, Sprawozdanie z działalności Mazurskiego Uniwersytetu Ludowego w Rudziskach koło Pasyimia złożył kierownik tegoż Uniwersytetu K. Mańtek, Morąg 8 maja 1947 r.

062.1, k. 18, Instytut Mazurski Regionalny Zakład Społeczno-Oświatowy i Naukowo-Badawczy do Dyrekcji Instytutu Zachodniego w Poznaniu, Olsztyn 6 lipca 1948 r.

062.1, k. 22, Pismo do Prezydenta m. Olsztyna w sprawie połączenia Instytutu Mazurskiego z Instytutem Zachodnim, Poznań 5 listopada 1948 r.

062.1, k. 25-26, k. 27-28, Instytut Mazurski Regionalny Zakład Społeczno-Oświatowy i Naukowo-Badawczy do Instytutu Zachodniego, Olsztyn 20 lipca 1948 r.

062.1, k. 31, Sprawa przeprowadzki Stacji, tekst E. Biedrawiny [Olsztyn 1948].

062.1, k. 36-38, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) za czas od 1 września 1948 r. do 20 marca 1949 r., Olsztyn 17 marca 1949 r.

062.1, k. 47-48, k. 51-52, Sprawozdanie z działalności Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytutu Mazurskiego) od 1 kwietnia do 1 lipca 1949 r.

062.1, k. 94-95, Umowa w sprawie opłaty za opał i opalanie, Olsztyn 12 lipca 1952 r.

062.1, k. 102, Pismo dyrektora Instytutu Zachodniego w sprawie przejścia Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie, Warszawa 11 lutego 1953 r.

062.1, k. 105, Pismo dyrektora Instytutu Zachodniego w sprawie przejścia Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie, [Poznań] 23 marca 1953 r.

062.1, k. 106, Pismo sekretarza Wydziału I Polskiej Akademii Nauk w Warszawie do Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Olsztynie w sprawie przejścia Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie, Warszawa 28 marca 1953 r.

062.1, k. 110-111, Pismo dyrektora Instytutu Zachodniego w sprawie likwidacji Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie, Poznań 3 kwietnia 1953 r.

062.1, k. 114, Pismo dyrektora Instytutu Zachodniego do Prezydium MRN w Olsztynie w sprawie likwidacji Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie, Poznań 25 maja 1953 r.

062.1, k. 115, Pismo dyrektora Instytutu Zachodniego do Emilii Biedrawiny w sprawach finansowych Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie, Poznań 4 lipca 1953 r.

062.1, k. 120-124, Pismo Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie do Archiwum Państwowego w Olsztynie w sprawie przekazania akt, Olsztyn 3 lipca 1953 r.

062.1, k. 128-133, Sprawozdanie z działalności Instytutu Mazurskiego i plan pracy Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego w Olsztynie (Instytut Mazurski), [Olsztyn 1948].

Teczka: „Spisy członków Instytutu 1945-1966” (sygn. AZIZ 088.1)

088.1, k. 40-42, Członkowie Instytutu Zachodniego, Poznań 29 marca 1947 r.

088.1, k. 86-88, Spis członków Instytutu Zachodniego, wg stanu z dnia 28 listopada 1959 r.

088.1, k. 99-102, Spis członków Instytutu Zachodniego, wg stanu z dnia 21 marca 1963 r.

088.1, k. 107-110, Spis członków Instytutu Zachodniego, wg stanu z dnia 2 kwietnia 1964 r.

Teczki: „Spisy i preliminarze finansowe 1949-1953” (sygn. AZIZ 095.02-05)

- 095.02, k. 11, Preliminarz budżetowy Instytutu Zachodniego na rok 1948 [br.m.d.]
 095.02, k. 88, Plan finansowo-gospodarczy na rok 1949 [br.m.d.]
 095.02, k. 62, Wykaz imienny personelu Instytutu Zachodniego [br.m.d.]
 095.02, k. 78, Oddziały i Stacje Naukowe Instytutu Zachodniego, [Poznań 24 marca 1950 r.]
 095.02, k. 98, Preliminarz dodatkowy. Płace personelu naukowego na rok 1950, Poznań 17 października 1949 r.
 095.02, k. 116, Plan finansowo-gospodarczy na rok 1950.
 095.02, k. 131, Wykaz imienny personelu Instytutu Zachodniego [1949 r.]
- 095.03, k. 11, Zestawienie ogólne preliminarza na rok 1950.
 095.03, k. 12-13, Preliminarz budżetowy na rok 1950. Wyjaśnienia [br.d.m.].
- 095.04, k. 55, Miesięczny plan funduszu płac na rok 1952.
 095.04, k. 69, Preliminarz wydatków Instytutu Zachodniego na rok 1952 [br.d.m.].
- 095.05, k. 47, Miesięczny plan funduszu płac na rok 1953 po uwzględnieniu zmian spowodowanych Uchwałą Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1953 r.
 095.05, k. 135, Zestawienie pracowników zgodnie z organizacją Instytutu Zachodniego [br.d.m.].
- Ustawa z dnia 30 października 1951 r. o Polskiej Akademii Nauk, Dz. U. 1951, nr 57, poz. 391.

Literatura

- Chłosta J. (1996), *Niechaj Pani blaskiem świeci. Wspomnienia o Emilii Sukertowej-Biedrawinie*, Olsztyn
- Czarnecki S., Wiltowski J. (1972), *W stulecie utworzenia Akademii Umiejętności*, Warszawa-Kraków
- Heffner K. (red.) (1994), *Instytut Śląski 1934-1994*, Opole
- Hübner P. (1987), *Nauka polska po II wojnie światowej – idee i instytucje*, Warszawa
- Jasiński J. (1972), *Emilia Sukertowa-Biedrawina – działacz i pisarz*, „Bibliotekarz Olsztyński” nr 2: 7-15
- Kostrowicka I., Landau Z., Tomaszewski J. (1984), *Historia gospodarcza Polski XIX i XX wieku*, Warszawa.
- Kwas F. (1957), *Wspomnienia z mojego życia*, Olsztyn
- Lenartowicz-Zagrodna A. (2011), *Defensio verae translationis carporis Catechismi in linguam Polonicam, adversus calumnias Joannis Secluciani Jana Maleckiego – przekład wraz z komentarzem*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” t. 18/2: 107-144
- Leśnodorski B. (1949), *Dominium warmińskie (1243-1569)*, Poznań
- Lewandowska I. (2005), *Wkład Jerzego Antoniewicza w organizowanie polskiej archeologii i nauki na Warmii i Mazurach po II wojnie światowej, Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, cz. IX: *Krzewienie wiedzy*, Olsztyn
- Lewandowska I. (2006a), *Instytut Mazurski w relacji jego współtwórcy – Hieronima Skurpskiego*, „Echa Przeszłości” t. 7: 137-158
- Lewandowska I. (2006b), *Problematyka Prusów w badaniach Instytutu Mazurskiego w Olsztynie w pierwszych latach powojennych*, „Pruthenia. Pismo poświęcone Prusom i ludom bałtyjskim” t. 1: 79-94

- Lewandowska I. (2011), *Instytut Mazurski jako instytucja nauki. Postulaty badawcze. Kalendarium*, Gieszczyński W., Łach W. B., Sacewicz K. (red.), *Historia i pamięć. Studia z dziejów XX wieku*, Olsztyn
- Lewandowska I. (2020), *Sytuacja społeczno-kulturalna na Warmii i Mazurach w pierwszym dziesięcioleciu po II wojnie światowej*, Fic M. (red.), *Powrót do Macierzy? Ziemia Zachodnie i Północne w Polsce Ludowej*, Katowice
- Leyding-Mielecki G. (1947), *Słownik Nazw Miejscowych Okręgu Mazurskiego*, Olsztyn
- Małek K. (1946a), *Jutrznia mazurska na Gody*, Olsztyn
- Małek K. (1946b), *Plon czyli Dożynki na Mazurach: materiały do widowiska ludowego*, Olsztyn
- Małek K., Kant A. (oprac.) (1947), *Mazurski Śpiewnik Regionalny*, Olsztyn
- Pentkowski K. (1959), *Pamiętnik Mazura*, Olsztyn
- Rolbiecki W. (1990), *Geneza Polskiej Akademii Nauk (1930-1952)*, Wrocław-Warszawa-Kraków
- Rospond S. (oprac.) (1948), *Druki mazurskie XVI w.*, Olsztyn
- Sikorski J. (2000), *Współpraca środowisk humanistycznych Poznania i Olsztyna (1945-1955)*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” nr 3: 487-500
- Strelau J. (red.) (2005), *Polska Akademia Nauk. Historia i teraźniejszość*, Warszawa
- Sukertowa-Biedrawina E. (1946a), *Bojownicy mazurscy*, Olsztyn
- Sukertowa-Biedrawina E. (1946b), *Polskość Mazurów i Warmiaków*, Olsztyn
- Sukertowa-Biedrawina E. (1965), *Dawno a niedawno. Wspomnienia*, Olsztyn.
- Sukertowa-Biedrawina E. (1968), *Ze wspomnień redaktora „Komunikatów”*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” nr 2: 315-355
- Sukertowa-Biedrawina E. (oprac.), (1946c), *Wystawa Kopernika w Olsztynie otwarta w 403 rocznicę śmierci wielkiego astronoma polskiego. Katalog*, Olsztyn
- Szostakowska M. (1978), *Emilia Sukertowa-Biedrawina 1887-1970. Zarys biograficzny*, Olsztyn
- Z życia Instytutu Zachodniego* (1948), „Przegląd Zachodni” nr 12: 770-771

Dr hab. Izabela Lewandowska, prof. UWM, Instytut Historii, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (iza.lewandowska@uwm.edu.pl)

Słowa kluczowe: instytuty naukowe w Polsce po 1945 r., Instytut Mazurski, Instytut Zachodni, Emilia Sukertowa-Biedrawina, Warmia i Mazury

Keywords: scientific institutes in Poland after 1945, the Mazurian Institute, the Institute for Western Affairs, Emilia Sukertowa-Biedrawina, Warmia and Mazury

ABSTRACT

The Mazurian Institute in Olsztyn was the Research Station of the Institute of Western Affairs in Poznań from 1948 to 1953. The aim of the present study is to examine to what extent the documents collected at the Institute for Western Affairs reflect the situation of the Olsztyn institution.

The research problem was an attempt to answer the question: under what organisational and financial conditions did the Mazurian Institute function as the Research Station of the Institute for Western Affairs? Did these change, and if so - to what extent, upon its management being taken over by the Institute in Poznań? The research methods consisted of a critical analysis of documents deposited in the Archive of the Institute for Western Affairs and literature needed to draw a broader picture.

The conclusions were no surprise to the author of the text. Firstly, the sources provide a picture of the Institute in Olsztyn as a small unit, struggling with many difficulties - organisational issues, accommodation, staffing and, of course, funding. However, the extensive factual reports show the enormous work carried out by the Station Manager Emilia Sukertowa-Biedrawina and her very modest team. The Mazurian Institute cannot therefore be compared in status and scientific significance to the Institute for Western Affairs or the Silesian Institute, although the very name of these three institutions might suggest so.